

Poté zazněly příspěvky prezentující konkrétní vybraná archivní pracoviště. Většina z nich se týkala polských vysokoškolských archivů: Anna Bienek představila archiv Slezské univerzity v Katovicích, Sylwia Szulik archiv Hospodářské univerzity v Katovicích, Barbara Brandt-Golecka a Tomasz Broczek archiv vratislavské polytechniky a Anna Popłońska archiv Hospodářské univerzity ve Vratislavi. Z českých vysokoškolských archivů byl představen archiv Slezské univerzity v Opavě, který prezentovala proděkanka její Filozoficko-přírodovědecké fakulty Irena Korbelářová.

V následné diskusi se polští kolegové živě zajímali o dění v českém archivnictví. Jejich dotazy směřovaly k procesu akreditace archivů, pramenům k výzkumu národnostních menšin v univerzitním prostředí, podívali se i relativně nízkému počtu univerzitních archivů v České republice (je jich pouze 11).

Druhý den pokračoval prezentací činnosti hostitelského archivu. Jeho ředitelka Teresa Suleja seznámila přítomné s jeho dějinami i aktuálními úkoly a improvizovaně pokřtila právě vydanou informační brožurku o něm. Poté vystoupil archivář Krzysztof Koreń se zajímavým příspěvkem týkajícím se genealogických bádání v univerzitním archivu v letech 1990–2016. Následovala prohlídka archivu a poté již účastníky semináře čekala pouze závěrečná generální diskuse a jeho zhodnocení.

Z něho vyplynulo, že takto odborně zaměřený seminář byl pro jeho účastníky zajímavou příležitostí k výměně informací z prostředí univerzitního archivnictví v obou sousedících zemích. Navázal tak na dosavadní plodnou spolupráci plzeňské, opavské a vratislavské univerzity z předchozích let a jeho úspěšný průběh je zárukou toho, že podobné akce budou pokračovat i nadále.

Karel Řeháček

Konference Vodní mlýny VI, Vysoké Mýto, 16.–18. října 2017

Ve dnech 16. až 18. října 2017 se ve Vysokém Mýtě pod záštitou vysokomýtského muzea konalo již tradiční setkání molinologů, badatelů a příznivců zvláště vodních mlýnů. Letošní šestý ročník zahájil zástupce ředitele muzea ve Vysokém Mýtě a hlavní organizátor celé akce Radim Urbánek. Právě z jeho podnětu se v roce 2002 uskutečnila vůbec první konference zabývající se vodními mlýny a zájem účastníků v mnohém předčil pořadatelská očekávání. Do té doby spíše opomíjené a jen sporadicky zkoumané mlýny se i díky těmto pravidelným badatelským setkáním dostaly do zorného pole odborné i laické veřejnosti.

Pojednou se ukázalo, že tato pozoruhodná vodní hospodářství, obklopující od nejstarších dob i sebemenší vodní toky a nádrže, lákají nejen archeology, historiky či archiváře, ale především také etnology, památkáře, historiky umění, genealogy a v neposlední řadě podnikatele, elektrotechniky, stavební inženýry či umělecké tesaře. Kromě molinologů totiž podstatnou část publika tvoří majitelé mlýnů a architekti, jejichž společným cílem je transformovat postupně zanikající provozy v moderní stavby takovým způsobem, aby zůstala zachována jejich architektonická a historická hodnota, což by bezpochyby nebylo možné bez interdisciplinárního pohledu, jenž tato konference přináší.

Po úvodním slově Radima Urbánka promluvil ředitel muzea Jiří Junek a po něm patřil prostor zástupcům města Vysokého Mýta, starostovi Františku Jiraskému a místostarostovi Martinu Krejzovi. Právě město Vysoké Mýto je vedle muzea hlavním spon-

zorem a podporovatelem celé akce, vedení města totiž propůjčuje reprezentativní prostor zasedací síně městského úřadu, kde se konference pravidelně odehrává.

Hned po tomto oficiálním zahájení následoval první blok tzv. úvodních referátů, který otevřela Magda Křivanová. Její vystoupení bylo věnováno nestoru, zakladateli a v minulých letech pravidelnému účastníkovi molinologické konference Lud'ku Štěpánovi, jenž letos na jaře zemřel. Právě Luděk Štěpán znovu objevil vodní mlýny pro moderní badatele a jeho dvoudílná encyklopedie věnovaná mlynářství a sekernictví³⁾ patří dodnes k nepřekonaným počínům.

Po Magdě Křivanové vystoupil archivář Jan Škoda, který připomněl pro molinology neobvykle vydatný pramen, staré mapy. Ve svém výzkumu navíc do značné míry vycházel z vydařené a hojně využívané databáze Vodní mlýny.⁴⁾ Přednášející sledoval rozmístění mlýnů v krajině a z těchto poznatků vyvozoval jisté zákonitosti výběru mlýniště.

Třetí příspěvek, poukazující na technologickou a ekonomickou stránku vodních mlýnů v raném novověku, pronesla Jaroslava Škudrnová. Její výzkum se zaměřil na rozklíčování fenoménu tzv. rajonizace, díky němuž se podařilo definovat dosud málo prozkoumanou funkci mlýnů v rámci šlechtického velkostatku. Celý blok uzavřelo ryze technologicky zaměřené vystoupení Radima Urbánka, jenž vysvětlil techniku a proces výroby krup, včetně typologie krupníků a způsobu čištění.

Prostor před druhým blokem vyplnilo představení sborníku Mlynářská symbolika aneb 900 let mlynářského znaku, který letos na jaře konečně přinesl písemnou podobu loňské konference, připomínající výročí legendárního počátku mlynářské symboliky, za jejíhož zakladatele je považován Hájkem zmiňovaný Jiřík z Doupova jako první český mlynář odměněný za statečnost v boji vlastním erbem.

Další část s názvem mlynářské instituce a firmy na výrobu mlýnského technologického vybavení započal poněkud netradičně, avšak v návaznosti na představovaný sborník Lukáš Kovář, který se vydal po stopách nejstaršího vyobrazení mlynářského znaku. Po něm jsme se již společně s Jiřím Chmelenským dostali na Klatovsko, kde se nachází řada vodních provozů, které technologicky upravil slavný plánický rodák František Křížík. Neobeznámeného badatele by mohlo poněkud zarazit zařazení příspěvku o sladovnách a pivovarech mezi vodní mlýny, avšak již od středověku byla řada mlýnů specializována právě na výrobu lukrativního pivovarnického sladu. Touto problematikou se zabíral Milan Starec.

Nejen zakladatel a dodnes hlavní administrátor stránek *vodnimlyny.cz* Rudolf Šimek připravil archivářsky koncipovaný příspěvek, v němž vysvětlil způsob nabytí a následného zpracování hodnotného souboru firemního archivu firmy Appl. Upozornil mimo jiné na praxi prodeje vzácných archiválií na Síti a na často zoufalý boj se sběrateli, díky nimž se důležité soubory pramenů rozplynou v soukromých sbírkách a zcela tak ztratí svůj badatelský potenciál.

Večerní blok začal svým druhým vystoupením Jiří Chmelenský, kdy se především z hlediska památkové péče soustředil na zachycení zanikajících vodních mlýnů, na možnosti jejich identifikace v krajině a na způsoby rekonstrukce jejich minulosti. S netradičními a dodnes poněkud tajemnými lodními mlýny se letos uvedl František Ledvinka. Stálý účastník konference a vedoucí skanzenu v Zubrnících rozpoutal poměrně bouřlivou diskuzi, která pouze potvrdila, že lodní mlýny patří mezi široce rozšířený fenomén zda-

3) Magda KŘIVANOVÁ, Magda – Luděk ŠTĚPÁN, *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách*, Praha 2000 a Luděk ŠTĚPÁN et al., *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách II*, Praha 2008.

4) *Databáze Vodní mlýny*. [on-line]. [Cit. 2017-11-12]. Dostupné z: <<http://vodnimlyny.cz/>>.

leka se neomezuje pouze na středověk, jemuž však byla dosud věnována jen pramalá pozornost.

O proměně tradičního českého vodního mlýna v moderní továrnu promluvil ředitel Národního památkového ústavu v Liberci Petr Freiwilling. Zmapoval poměrně hustou síť vodních zařízení na panství Frýdlant z pohledu archivních pramenů i památkového průzkumu dochovaných provozů či jejich fragmentů v terénu. Navíc poukázal na to, jak nosným tématem mohou být vodní mlýny pro památkovou péči a nezapomněl zdůraznit důležitost památkové ochrany technických památek, jejichž význam nebyl v mnohém do dnes doceněn.

S historičkou a archivářkou Šárkou Maškovou Janotovou jsme se přenesli do první poloviny 20. století na Sedlčansko. Přednášející se zaměřila na pohnuté osudy mlýnů a mlynářů za druhé světové války. Zdařile konfrontovala legislativní rámec se skutečným stavem a zdůraznila kromě tragických konců příběhů také osudy takových mlynářů, kteří dokázali na úkor svého okolí na nacistickém režimu profitovat.

O tom, že tragédie se mlýnům nevyhýbaly ani v době mírové, nás přesvědčil meteorolog Libor Elleder, který se dlouhodobě zabývá extrémními stavy na našich tocích. Kromě ničivých povodní, jež si jistě dokážeme dát do souvislosti se zastavením provozu ve mlýně a jeho možným poškozením, totiž vysvětlil, jak fatální pro řadu mlýnů bylo také dlouhodobé sucho a s tím spojené změny průtoku na řadě vodních toků v letech 1874 a 1875.

Druhý konferenční den započaly příspěvky, jejichž hlavním tématem byla technika vodních mlýnů se zvláštním zřetelem k renovaci mlynářské technologie a elektrických strojů. Výsledky své několikaleté práce předvedli jako už tradičně Jiří Svatoš, David Veverka a František Ledvinka. Dopolední část pak doplnila dvě spolu související vystoupení týkající se rekonstrukce Podhlavického mlýna. Měli jsme tak jedinečnou možnost vidět přípravu konverze dnes již zaniklého, avšak z památkového hlediska velmi cenného mlýnského provozu v moderní rekreační centrum. Cílem nového majitele bylo citlivě přeměnit bývalý mlýn tak, aby bylo nezbytné přistoupit pouze k nejnútnejším úpravám a nezasahovat do původní hmoty objektu. Za tímto účelem majitel oslovil nejprve památkový ústav, kde se stavebně historického průzkumu ujal Miroslav Kolka. A následně vybral takový ateliér, jenž by ve spolupráci s památkáři dokázal naplnit majitelova očekávání. Účastníkům konference představil svou práci jak památkář Miroslav Kolka, tak architekt Jan Mach a své úmysly vyslovil i zadavatel Tomáš Pochop.

Úterní odpoledne patřilo, jak je u vysokomýtských konferencí zvykem, workshopům s mlýnskou tematikou. Jan Unucka a Jan Šrejber z Českého hydrometeorologického ústavu předvedli konvenční a moderní metody měření průtoků v náhonu zdejšího Panského mlýna. David Veverka se pochlubil modelem parního strojků na výrobu elektřiny. Zároveň bylo možné vydat se na komentovanou prohlídku města s možností nahlédnout do jinak nepřístupných sakrálních památek či zhlédnout novou expozici firmy Stratílek v prostorách Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě.

V návaznosti na měření průtoku vystoupili ještě oba hydrometeorologové také na začátku odpolední teoretické sekce. Jejich přednáška s názvem Hydrologické a environmentální aspekty významu náhonů vodních mlýnů a příbuzných historických vodních děl v krajině nám umožnila poznat účinné metody zkoumání nejen vodních toků, ale také způsoby identifikace zaniklých provozů na vodní pohon a odhady jejich maximální výkonnosti.

Rudolf Šimek se postaral hned o dva odpolední příspěvky. Nejprve pouze stručně, formou diskuzního referátu, poukázal na to, jak hledat mlýn, který nestál novověkým kartografům za to, aby jej zanesli do map stabilního katastru a vojenského mapování, o němž se však v archivech přesto ukrývá řada zmínek ukrytých v nejrůznějších fondech. A v rámci druhého vystoupení pouze uvedl zajímavý nález učiněný na půdě vlastního mlýna, s jehož pozoruhodnou interpretací přišla Klára Posekaná, kurátorka sbírky textilu Hornického muzea v Příbrami. Oním nezvyklým objevem byl soubor povětšinou levých, velmi poškozených starých bot. Klára Posekaná osvětlila tento netradiční zvyk umísťování bot na půdy domu na základě poznatků anglického výzkumu, kdy obnošeným botám byla připisována magická moc. Zřejmý pozůstatek lidové zbožnosti měl totiž odhánět škůdce, ďábla, čarodějnice a také přinášet štěstí do domu, samozřejmě v podobě dítěte. Rudolfu Šimkovi se poté podařilo odhalit, že bývalí majitelé mlýna dlouhodobě usilovali o syna, přičemž jejich přání se jim splnilo až po mnoha letech (snad vlivem netradičních obětin).

Archeologii středověkých vodních mlýnů se dlouhodobě věnuje archeoložka Lucie Galusová, působilá v současnosti v památkovém ústavu v Praze. Spolu s Přemyslem Špráchalem se snažili nalézt zaniklý náhon směřující k mlýnu pod hradem Nistějkou, o jehož existenci se na základě pramenů dá spekulovat, avšak prozatím nebyl v současné krajině lokalizován. Oba autoři připomněli přednosti i limity nedestruktivní archeologie i předběžné závěry výzkumu.

Středověké molinologie se týkal i diskuzní referát Jiřího Slavíka, který zkoumal druhotné použití mlecích kamenů. Jejich nálezy ve fortifikaci hradu Vízmburka a města Havlíčkova Brodu můžeme považovat za důležitý pramen pro mediální molinologii. Především technicky orientované publikum docenilo výběr nálezů ojedinělé mlýnské technologie, kterou zdokumentoval David Veverka.

Poslední seminární blok započal Martin Petráš, inženýr a ochránce přírody, který se dlouhodobě se skupinou dobrovolníků stará o obnovu horského mlýna v Oblazech na Slovensku. Postupně se jim podařilo zprovoznit archaické mlecí zařízení a učinit mlýn celoročně obyvatelným. Jeho letošním hlavním tématem byla rekonstrukce katru firmy Topham. Zbytek večera naplnilo již pouze několik spíše diskuzních vystoupení a představení novinek na stránkách vodnimlyny.cz, což bylo plně v režii pyšného zakladatele stránek Rudolfa Šimka. Genealog Roman Tykal vyprávěl tragický příběh ze Lnářského mlýna v Podhájí a Zdeněk Procházka připravil krátký vhléd do své knihy Cestami krajanů, v níž zmapoval vodní mlýny a další specializované vodní provozy na Tachovsku.

Poslední konferenční den byl v duchu ryze praktickém, neboť jeho náplní byla celodenní exkurze. Naše cesta vedla nejprve do zdařile zrekonstruovaného mlýna s kompletně dochovaným mlecím zařízením v Horkách, který dnes slouží především jako prostor ke konání společenských akcí. Poté jsme se přesunuli do nedalekých Českých Heřmanic, kde jsme měli možnost vidět krásnou barokní sýpku s konvexně-konkávnými štíty. A naši poslední zastávku jsme učinili v Chocni. Nejprve nás čekala exkurze do Horního mlýna, kde je v provozu moderní vodní turbína, a pokračovali jsme expozicí cihlářství v místním muzeu. Pěknou tečkou byl s využitím vodní energie sice nesouvisející, avšak z hlediska technických památek bezpochyby zajímavý Boudův salónek v horních patrech choceňské nádražní budovy. Po prohlídce kreseb a maleb ilustrujících život na železnici nás již čekal návrat do Vysokého Mýta.

Závěrem nezbyvá než říci, že letos se ve Vysokém Mýtu sešlo několik desítek badatelů a příznivců vodních mlýnů, za jejichž přispění se rozvinula mnohdy velmi bouřlivá

diskuze, kterou můžeme bezpochyby považovat za hlavní hnací sílu nejen molinologie, ale jakékoli vědní disciplíny. Právě za tento prostor k přednesení a sdílení nejnovějších poznatků ve výzkumu vodních mlýnů patří velký díky Radimu Urbánkovi a dalším pracovníkům vysokomýtského muzea. Ale v neposlední řadě se sluší poděkovat také Lukáši Kovářovi, který se dobrovolně ujal redakční a ediční práce sborníku Vodní mlýny VI, který snad již v příštím roce nabídne přednesené referáty široké veřejnosti i v písemné podobě.

Jaroslava Škudrnová

Ohlédnutí za výstavami na Plzeňsku

Plzeňská výstavní sezóna 2017–2018 nabídla návštěvníkům řadu historicky akcentovaných výstav, z nichž se ve svém hodnocení zaměřím na tři nejvýznamnější: **Pistole, pušky a samopaly československých zbrojovek v letech 1918–1968** v Západočeském muzeu, dále výstavu **Tenkrát v Evropě: Čeští umělci v totalitních režimech 1938–1953 v Západočeské galerii a konečně expozici Dvě století Rukopisů zelenohorského a královédvorského** v Muzeu jižního Plzeňska v Blovicích.

Mimořádným počinem byla především výstava **Pistole, pušky a samopaly československých zbrojovek v letech 1918–1968**. Vůbec poprvé tu byla prezentována v širokém spektru produkce ručních palných zbraní československé předválečné i poválečné produkce. Byla tu tak názorně dokumentována známá skutečnost, že Československo patřilo k největším výrobcům těchto zbraní na světě, pistolí, pušek a samopalů, které se díky své kvalitě – bez ohledu na ideologické konotace – těšily na světovém zbrojním trhu zasloužené oblibě. A přirozeně ve svých důsledcích pomáhaly jako žádaný exportní artikl plnit státní pokladnu a zvyšovat zaměstnanost, třeba i v odlehlejších regionech na Moravě (Uherský Brod) či na Slovensku (Považská Bystrica). Jádrem expozice byly samotné střelné zbraně. Jako exponáty s doprovodnou dokumentací a popisky tu byla divákovi představena patrně kompletní paleta v Československu do roku 1968 vyráběných ručních palných zbraní, zahrnující ve skleněných vitrínách velkého výstavního sálu 36 pistolí a 66 pušek a samopalů. Troufnu si tvrdit, že se jednalo zatím o nejkompletnější vystavenou kolekci těchto zbraní všech ráží a variant. **Návštěvník tu našel** pochopitelně i legendární samopal vzor 58 původní československé konstrukce, konkurující svého času i sovětskému kalašnikovu, pozornost upoutá i další legenda, skládací samopal „škorpion“ (vzor 61), používaný jednotkami speciálního nasazení doma i v zahraničí, hojně též tzv. bojovníky za svobodu, chcete-li „teroristy“ v rozvojových zemích Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Jen v letech 1962–1968 se v uherskobrodské zbrojovce vyrobilo na sto tisíc kusů této jedněmi obdivované, druhými zatracované zbraně. Zajímavé doprovodné exponáty tvořily i kolekce munice, často v originálních krabičkách a původem nejvíce z vlašimské továrny na střelivo (nynější firma Sellier a Bellot). Také tu bylo možno nalézt širokou škálu kožených artefaktů, pouzder (i podpažních), speciálních opasků, sumek a brašen na náboje. Svým způsobem technicky dokonalé československé výrobky, ať už pistole či samopaly, nepostrádají ani jistou designérskou, i když účelovou ladnost. Pochopitelně, takto rozsáhlá expozice nemohla vycházet z omezených fondů krajského muzea (mezi vystavenými zbraněmi tvořily jen malý zlomek). Je zásluhou vedení ZČM a zejména kurátora výstavy Bohumila Diviše, muzejního „zbrojíře“, že se podařilo ke spolupráci na